

Prema metodici nastave hrvatskog jezika i književnosti

[HTTPS://DOI.ORG/10.17234/9789533793467-24](https://doi.org/10.17234/9789533793467-24)

ANA ČAVAR

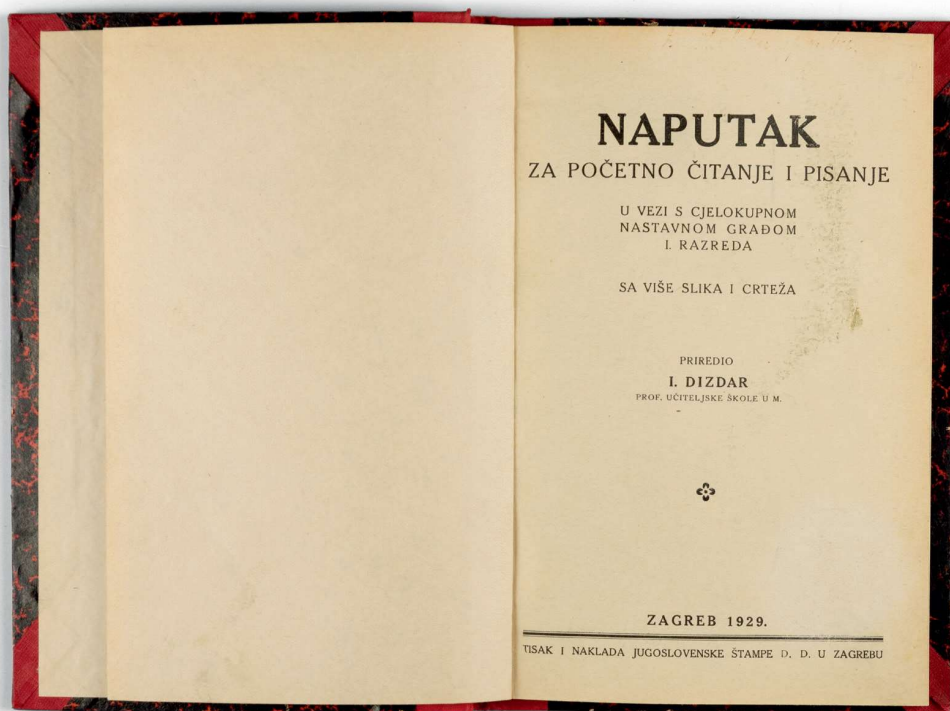
U prvoj polovici 20. stoljeća razvoj metodičke teorije nastavlja se na temeljima postavljenim u prethodnom stoljeću, koje završava izdvajanjem i opisivanjem metoda poučavanja svojstvenih različitim nastavnim predmetima u trećem svesku Basaričekove *Pedagogije*. U prvim dvama desetljećima 20. stoljeća to je i dalje najutjecajniji osnovnoškolski metodički udžbenik, s tim da izlazi s ponešto izmijenjenim naslovom *Posebna nauka o obuci*.

Iako nastojanja devetnaestostoljetne prosvjetne politike dovode do znatnijeg smanjenja nepismenosti, ona je i dalje izražena, a udio stanovništva izvan obuhvata odgojno-obrazovnih institucija velik. U Banskoj Hrvatskoj početkom 20. stoljeća pismeno je oko 50%, a u Dalmaciji tek oko 30% stanovništva (Župan 2016). Zbog toga je i u prvoj polovici 20. stoljeća prosvjetna politika još uvijek snažno usmjerena na daljnje širenje mreže škola, osobito nižih pučkih škola. Osnovnoškolske institucije i zakonska regulativa uspostavljeni u drugoj polovici 19. stoljeća neće se znatnije mijenjati ni u zajedničkoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Naime uspostavljanje zajedničke prosvjetne politike u Kraljevini SHS bilo je prilično složeno zbog teškoća u ujednačavanju međusobno različitih obrazovnih tradicija, školskih sustava i nastavnih planova i programa u južnoslavenskim pokrajinama koje su se od 1918. našle unutar istih državnih granica (Maričić 2006). Novi

*Jezik nije
okamenina. On nije
skup pravila. Nije,
dakle, gramatika.
Jezik je djelovanje,
činjenje, stvaranje.*

S. Ljubunčić, *Materinski jezik u našim narodnim školama*, 1933.

školski zakon, planovi i programi izglasani su tek potkraj 20-ih godina. Za razvoj metodike hrvatskog jezika i književnosti te su godine važne jer se tada objavljuju prve monografije o poučavanju materinskog jezika. U to je vrijeme metodika još uvijek sastavni dio pedagogije, odnosno didaktike, pa su autori metodičkih udžbenika i priručnika i dalje pedagozi. Donošenje nove zakonske regulative izmijenilo je status hrvatskog jezika kao nastavnog

📖 I. Dizdar, *Naputak za početno čitanje i pisanje*, Zagreb, 1929.

predmeta koji postaje “jezgrom obuke u sistemu narodne škole” (Demarin 1933). Važnost materinskog jezika, ali i ostalih “nacionalnih predmeta” proizlazila je iz “nacionalnosocijalnih razloga” (Isto). Naime prosvjetna je politika Kraljevine Jugoslavije prepoznala u nastavi jezika i književnosti potencijal za “jačanje duha jedinstva”. “[Š]irenje i jačanje duha jedinstva treba po svim školama smatrati kao jednu veoma važnu dužnost, koju dosledno treba vršiti i o kojoj će Ministarstvo prosvete voditi naročito računa [jer] [n]igde se ne može tako lako propagirati jedinstvo nacionalno, duhovno i državno kao kod analiziranja dela naših jugoslavenskih pesnika i književnika, kao što su: Radičević, Jovanović, Mažuranić, Preradović, Vodnik, Prešern i drugi” (*Prosvetni šematizam*, 1932).

Nastavni se predmet po uzoru na službeni jezik u zajedničkoj državi zvao srpsko-hrvatsko-slovenački (usp. Samardžija 2008). Ipak u onodobnim školskim dokumentima česta su kolebanja u nazivu predmeta pa i njegove različite varijante. Česti su i etnopolitički neutralni nazivi jezika i nastavnog predmeta (materinski, narodni, državni, naš i sl.), a nalazimo ih i u literaturi, uključujući udžbenike i metodičke priručnike. Najznačajniji su doprinos metodici hrvatskog jezika 30-ih godina 20. stoljeća monografije *Maternji jezik u savremenoj školi. Teorija i praksa* Josipa Demarina *Materinski jezik u našim narodnim školama* Saliha

Ljubunčića. Obje su objavljene 1933. godine u Zagrebu.

Premda Demarin u Predgovoru svoje knjige navodi da joj “nije svrha da bude neka metodika jezičke nastave”, u njoj pokriva širok spektar tema o nastavi materinskog jezika u osnovnoj i srednjoj školi, od cjelokupne svrhe predmeta, lektire, uloge gramatike u nastavi, do važnosti istraživanja i uključivanja kajkavskog i čakavskog narječja u školsku praksu. Teorijska je osnova i Demarinovoj i Ljubunčićevoj knjizi radna škola. Važan je iskorak prema zasebnoj predmetnoj metodici i Ljubunčićeva monografija *Materinski jezik u našim narodnim školama*, koja se smatra “prvim sustavnim udžbenikom metodike hrvatskoga jezika” (Bežen 2003). Neki dijelovi Ljubunčićeve monografije i danas djeluju suvremeno, primjerice jasno istaknuta svijest o učeniku kao najvažnijem čimbeniku nastavnog procesa koji u počecima školovanja tek osvještava jezik kojim se služi, potreba povezivanja metoda poučavanja sa “suštinom jezika” i pregled dotadašnjih nastavnih praksi uz argumentiran kritički osvrt na neke od njih i na stručnu literaturu. Ljubunčić tako zagovara napuštanje podjele na formalne stupnjeve u strukturiranju nastavnog sata ističući potrebu za iznalaženjem “gipkije metode” koja će nastavnicima dati više slobode. Kritizira i pretjeranu usredotočenost nastavnika na sadržaje, tj. prenošenje sadržaja kao primarni cilj nastave.

[P]oznata je stvar da u nas ima učitelja i u osnovnim i u srednjim školama koji su najzadovoljniji kada im učenici odgovaraju onako kako su ih oni naučili. Pojedina vrsta riječi ili što drugo iz gramatike ima se samo onako zabilježiti i definirati kako je to učitelj rekao. Ako je to isto drukčije, slobodnije i samostalnije rečeno, onda ne valja. Tako se govori i o pojedinim piscima, o njihovim djelima ili o pojedinim povijesnim književnim zbivanjima. U osnovnim školama uče se rečenice od jedne, dvije, tri riječi, pa se to govori i piše. Sastavljaju se čitani članci i pismeni sastavci o pojedinim predmetima ili događajima tako da svaka rečenica ima, recimo, tri riječi, i onda se to govori i piše, usmeno i pismeno vježba. Ima ih koji to tako čine da učenici gledaju kako učitelj piše, paze na njegove pokrete, pa onda tri puta prepisuju da bi tako stvorili pismeni oblik u koji može stati svaki sadržaj. Zašto sve to? Zato da učenik nauči govoriti i pisati...

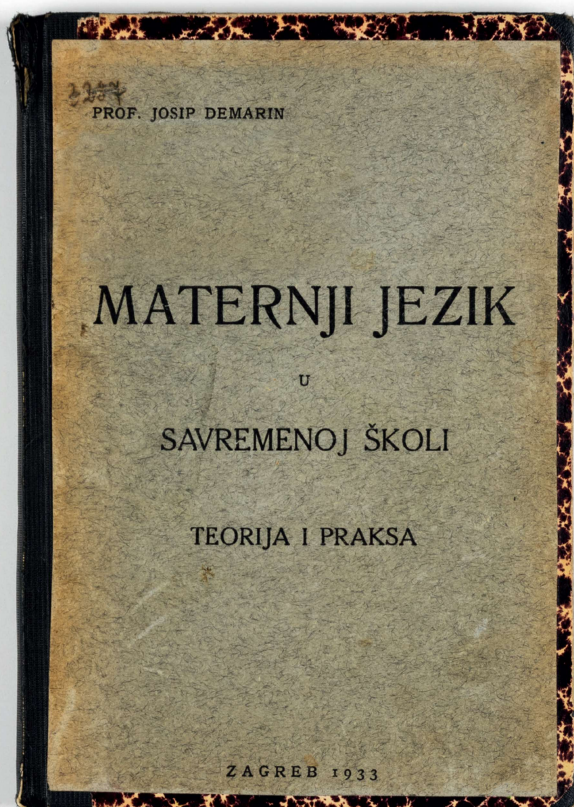
—
S. Ljubunčić, *Materinski jezik u našim narodnim školama*, 1933.

I Demarin i Ljubunčić u svojim se monografijama ne bave više samo osnovnoškolskom već i srednjoškolskom nastavom Hrvatskoga jezika. Naime postupno povećanje broja pismenih stanovnika u 20. stoljeću otvorilo je više prostora da se prosvjetnim razvojnim strategijama u većoj mjeri obuhvati i srednjoškolsko obrazovanje. Učenje čitanja i pisanja i dalje je razmjerno česta tema priručnika koji se objavljuju uz početnice. Ilija Dizdar primjerice 1929. objavljuje *Naputak za početno čitanje i pisanje*, a Zlatko Špoljar 1933. *Rukovod za početnicu*. U usporedbi s devetnaestostoljetnim "uporabnicima" noviji su priručnici teorijski rasterećeniji jer ne donose više iscrpne preglede različitih metoda poučavanja čitanja. Istodobno praktični je aspekt u njima razrađeniji pa priručnici donose i nacrt rada u razredu – svojevrsni prijedlog izvedbenog plana prema konkretnim početnicama koje prate – uz dodatne vježbe i zadatke.

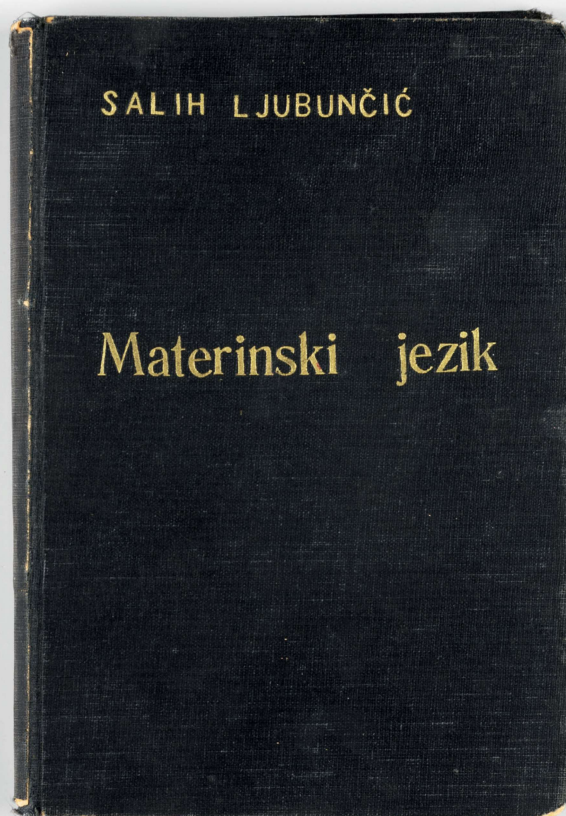
Pedagoški časopisi i u prvoj polovici 20. stoljeća i dalje su važan dio nastavničkog obrazovanja i uopće razvoja nastavničke struke. Ulogu koju u osnovnoškolskoj nastavi i u prvoj polovici 20. stoljeća ima *Napredak* u srednjoškolskoj

će nastavi imati *Nastavni vjesnik*, koji počinje izlaziti 1892. godine. Ipak, za razliku od *Napretka*, u kojemu se radovi o hrvatskom kao nastavnom predmetu više bave načini- ma poučavanja i unaprjeđenjem školske nastavne prakse, u *Nastavnom vjesniku* takvih je radova o Hrvatskom manje. Kako se primjećuje u literaturi, ondje "prevladavaju naučne rasprave o raznim pitanjima i pojavama samog jezika i narodne književnosti", što se objašnjava "naučnom metodom kojom se [srednjoškolski] učitelji služe u svom školskom radu" (Ljubunčić 1933). No od 20-ih se godina i u *Nastavnom vjesniku* počinju u većoj mjeri objavljivati i metodički radovi poput onog Vlade Petza "Narodni jezik i književnost u srednjim školama" (1923) ili Josipa Demarina "Prilog metodici književnosti u srednjoj školi: uživanje u dramu i analiza 'Hasanaginice'" (1941–1942). Osim kritičkog osvrta na srednjoškolsku nastavu jezika i književnosti u tim se radovima donose i prijedlozi kako nastavu izmijeniti i osuvremeniti.

U razvoju metodičke teorije 30-e i 40-e godine 20. stoljeća znatan su iskorak prema izdvajanju metodike hrvatskoga jezika u zasebno područje istraživanja. Nakon prvih

👉 J. Demarin, *Maternji jezik u savremenoj školi. Teorija i praksa*, Zagreb, 1933.

👉 S. Ljubunčić, *Materinski jezik u našim narodnim školama*, Zagreb, 1933.

monografija posvećenih i srednjoškolskoj nastavi metodika i didaktika hrvatskoga jezika postaju dijelom sveučilišne nastave. Naime u akademskoj godini 1943/1944. Vlado Petz u sklopu pedagoškog seminara na Filozofskom fakultetu u Zagrebu počinje predavati kolegije Metodika materinskoga jezika i Didaktika materinskoga jezika (*Sveučilišne oblasti i red predavanja u Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu u zimskom i ljetnom poljeću 1943/44*). Tim dvama kolegijima počinje stručno metodičko obrazovanje nastavnika hrvatskoga jezika na Sveučilištu u Zagrebu koje će se 50-ih godina 20. stoljeća nastaviti, ali tada kao dio studija hrvatskog jezika i književnosti, kada metodiku počinju predavati Ivan Brabec, a zatim i Novak Novaković i Tvrtko Čubelić (v. ovdje V. Pandžić). Uvođenje metodike i didaktike nastave hrvatskoga jezika na Filozofski fakultet u Zagrebu važan je pomak prema fakultetskom obrazovanju učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika. 60-ih se godina 20. stoljeća na temelju *Zakona o pedagoškim akademijama* (1960) najprije uvodi zasebno obrazovanje nastavnika razredne i predmetne nastave u osnovnoj školi, da bi se 70-ih godina školovanje predmetnih nastavnika podiglo

na četverogodišnju fakultetsku razinu (Batinić i Gaćina Škalamera 2009). Stotinjak godina od stupanja na snagu prvog hrvatskog školskog zakona objedinjeno je tako obrazovanje predmetnih osnovnoškolskih i srednjoškolskih nastavnika Hrvatskoga jezika u sklopu jedinstvenog studija. Do osnivanja Više pedagoške škole 1919. učiteljske su škole obrazovale učitelje razredne nastave, a oni su radom u nastavi i polaganjem ispita naknadno mogli steći kvalifikacije za rad u višim pučkim i građanskim školama. Obrazovanje srednjoškolskih nastavnika Hrvatskog jezika bilo je odvojeno i vezano uz studij slavenske filologije, poslije jugoslavistike. Tek je izdvajanje metodike hrvatskog jezika u zasebno istraživačko područje 60-ih godina 20. stoljeća – utemeljeno u odgojno-obrazovnim znanostima, ali i u matičnoj struci – stvorilo nužne preduvjete zajedničkom obrazovanju učitelja i nastavnika Hrvatskog jezika kakvo u okviru studija hrvatskoga jezika i književnosti postoji od 1970-ih godina do današnjih dana.

Broj 44.
1920/20

SHS Svjedodžba

ženskog preparandija u Dubrovniku.

Gospođica Radman Marija in Janjine
u Dalmaciji rođena na 21. kolovoza 1904.
rimokatoličke vjere, pitomica prvoga tečaja
ženskog preparandija u Dubrovniku, zaslužila je u prvom semestru
školske godine 1919./20. ove ocjene:

Čudoredno ponašanje	<u>pohvalno</u>
Marijivost	<u>postojana</u>
Obavezni nastavni predmeti:	
Nauka vjere	<u>povoljno</u>
Pedagogika ( )	<u>povoljno</u>
Posebna metodika i praktične vježbe	<u>povoljno</u>
Hrvatski ili srpski nastavni jezik	<u>dostatno</u>
Zemljopis	<u>dostatno</u>
Povijest	<u>dostatno</u>
Aritmetika i mjerstveni oblici	<u>dostatno</u>
Prirodopis	<u>dostatno</u>
Somatologija i čovječja higijena	<u>dostatno</u>
Fizika	<u>dostatno</u>
Kaligrafija	<u>povoljno</u>
Crtanje prostom rukom	<u>pohvalno</u>
Pjevanje	<u>povoljno</u>
Ženske ručne radnje	<u>pohvalno</u>
Gimnastika	<u>povoljno</u>
Neobavezni nastavni predmeti:	
Italijanski jezik	<u>dostatno</u>
Francuski jezik	<u>dostatno</u>
Pouka u violinu	<u>povoljno</u>
Spoljašnjost pismenih radnja	<u>prijatna</u>
Broj sati što je izostala iz škole: opravdanih <u>54</u> neopravdanih _____	
Stipendij: _____	

U Dubrovniku, na 14. veljače 1920.

Glavni učitelj: M. Juretić

Glavni tečaj: M. Juretić

OCJENE: za čudoredno ponašanje: 1. pohvalno 2. povoljno 3. primjereno 4. manje primjereno 5. neprimjereno
za marijivost: 1. postojana 2. povoljno 3. dostatno 4. nestatno 5. slab
za napredak: 1. odlično 2. pohvalno 3. povoljno 4. dostatno 5. nedostatno
za spoljašnjost pism. radnja: 1. vsoma prijatna 2. prijatna 3. manje prijatna 4. neprijatna 5. zapuštena